

Đerđ ĐOKAJ, Titograd

NEKE KARAKTERISTIKE GOVORA ALBANACA U CRNOJ GORI I UZAJAMNI UTICAJI CRNOGORSKIH I ALBANSKIH GOVORA

Odnosi između Albanaca i slovenskih naroda imaju svoje niti iz daleke prošlosti, oni traju nekoliko stoljeća. Ti su odnosi neminovno ostavili svoje tragove i uticaje na jezik i kulturu, onako kako su ostavili svoje uticaje Grci i Rimljani a kasnije i Turci. Istorionimskim, kulturnim i jezičkim vezama Albanaca sa slovenskim narodima u Jugoslaviji i sa Slovenima uopšte, bavili su se mnogi istoričari i lingvisti. Među njima najznačajniji su: Makušev, Jireček, Šuflay, Meyer, Pedersen, Jokl, Skok, Barić, Seliščev, Čabej i drugi. Seliščev, recimo, u svojem djelu »Slavianske naseljenie v Albanii« (Sofija 1933) proučava problem slovensko-albanskih odnosa iz oblasti jezika, kulture, istorije i društvenih odnosa. No, pored činjenice da je u dosadašnjim istraživanjima postignuto dosta u pogledu rasvjetljavanja tih vjekovnih veza i odnosa, nauci i istorionici se nameće zadatak da putem semioloških i komparativnih saznanja rasvijetle još više te veze i odnose, naročito kada je u pitanju jezik sa svojom razvojnom strukturon, zatim raznovrsni motivi, vjerovanja, duhovna i materijalna kultura naroda ovog podneblja.

Odnosi između Albanaca i Crnogoraca, naime, bračne veze, međusobne ženidbe, pobratimstva, slični običaji u svadbama, svetkovinama, sahranama, međusobni odnosi u rješavanju životnih pitanja, zajednička tržišta, zajednička borba protiv vjekovnog neprijatelja, svakako su uticali ne samo na jezik već i na sve oblike duhovne i materijalne kulture. Albanci i Crnogorci su se na ovom tlu veoma dobro sporazumijevali i pomagali, iako je neprijatelj, koji je ovdje bio veoma često prisutan, uvijek nastojao da unese razdor.

Albanci u Crnoj Gori naseljavaju područja duž jugoslovensko-albanske državne granice, počev od Jadranskog mora, duž

obala Bojane i duž padina Rumije, preko Skadarskog jezera duž padina Prokletija, pa sve do Rugova i Dečana na Kosovu. Po administrativnoj pripadnosti ima ih na području rožajske, plav-ske, titogradске, barske i ulcinjske komune, i to:

u rožajskoj: Dacići: Dacaj, Biševo: Bishevë;

u plavskoj: Pepići: Pepaj, Aržanica: Aržanicë, Novšići: Nokšiq, Hoti: Hot, Kruševë, Krushevë, Hakaje: Hakaj, Višnje-vo: Vishnjevë, Martinovići: Martinaj, Dolje: Doli, Gusinje: Guci, Vusanje: Vuthaj;

u titogradskoj: Tuzi: Tuz: Tus, Hačšabanovići: Hačhaba-naj: Hakaj, Vuljevići: Vulaj, Šipšanik: Shipšanik, Tuško Polje: Kodrat e Tuzit, Vuksanlekići: Vuksanlekaj: Vuksanaj, Dreševići: Dreshaj, Pothum: Närhelm, Kodrabudan: Kodrê Budanit, Sukuruć: Sukuruq, Dušići: Dushiq, Lekovići: Lekaj, Vranj: Vrane, Vladne: Vllän, Raklića Kuće: Rakiq, Rogami: Rrogâth, Donji Mileš: Milesí Poshtër, Gornji Mileš: Milesí Sirm: Nar-qafat, Plaminica: Pllanic, Dinoša: Dinôsh, Tojeć: Tojeq, Stanovići: Stanaj, Omerbožovići: Omerbozhaj, Hoti: Hôt; brdska područja koja gravitiraju Hotima: Trabojin: Trabojin, Nabom: Nabom, Helmica: Helmîc, Barlaje: Barllaj: Bardhaj, Arza: Ārz, Skorać: Skorraq, Spinje: Spî, Drme: Drume: Drumet e Bors, Gornje Dru-me: Drumet e Sarme, Donje Drume: Drumet e Poshtme, Prenka-je: Prékaj, Vitoja: Vitoj, Božaj: Bozhaj, Ploče: Plôç, Vatnikaje: Vatnikaj, Grude: Grûd; brdska područja koja gravitiraju Gru-dama: Pikalje: Pikkäl, Prifte: Priftë, Lovka: Llöfk, Selisht: Selîsh, Cem Selisht: Cemí Selishtit, Bojovići: Bojaj: Bojin, Bjeloskja: Bje-luskjá, Krševe: Kshëv, Gurec: Kurrëc, Haidžovići: Haxhaj, Kaljaje: Kalaj, Paškale: Pashkäll, Krljogoš: Kérlogosh, Zagunje: Zagüj, Gor-nji Vulevići: Vulajt e Sarme, Cem Lovke: Cemí Llöfks, Zatri-jebač; područja koja gravitiraju Zatrijepcu: Trijepsh: Trijesh, Gornji Zatrijebač: Trijeshí Sirm, Nikmaraš: Nikmarash, Stje-povo: Stjepöh, Budza: Buxa, Mužečk: Muzheçk, Deljaje: Delaj, Benkaje: Békaj, Poprati: Poprât, Rudina: Rudin, Zatrijebačka Cijevna: Cemí Trijeshit, Rabraj: Rabraj, Koći: Kój: Kôq: Koqê Kuçit, Fundina: Fudna, Ljuhari: Ljuhar, Kakarić: Buzlarth, Lopari: Llopar, Kakarićka Gora: Malí Kakariqit, Vrela Ribnička: Vrellat, Konik: Konik (naselje Titograda), Zabjelo: Zabjell, Ma-slina: Maslina;

u barskoj: Bar: Tivar, Stari Bar: Tivari Nelt, Novi Bar: Ti-var Posht(ë), Zaljevo: Zalef, Mrkojevići: Mërkot, Gorana: Gor-an(ë);

na području Krajine i Šestana: Krajina: Kraje, Arbneš: Arb-nesh, Ckla: Skjê, Ljekperići: Lekperaj, Dodici: Dodaj, Kovačevi-ći: Gjynakaj, Madžurići: Maxhaj, Donji Curovići: Curaj Posht(ë), Gornji Curovići: Curaj Nelt, Veliki Ostros: Ostrosi i Madh, Mali Ostros: Ostrosi i Vogël (Ostros kao administrativni centar se na albanskom zvao i Vorri i Kurtit (Kurtov Grob), Bobovište: Bo-

bovishtë, Blaca: Blacë, Sjerč: Sjerrç, Koštanjica: Kështenjë, Kacići: Kaciq, Dragovići: Dragaj, Matgueš: Matguesh, Tejani: Ftjan, Gornji Brisk: Brisku Nelt, Donji Brisk: Brisku Posht(ë), Livari: Lijare, Šestani: Shestan, Bes: Bes, Seoce: Selitë, Dračevica: Pecanj, Gornji Murići: Muriq Nelt, Donji Murići: Muriq Posht(ë), Đuravci: Gjuraç, Pinčići: Pińç, Babsulj: Babsul, Karanikići: Karanikaj, Dabovići: Dabaj, Suma: Suma;

u ulcinjskoj: Ulcinj: Ulqin (centar sa bližom okolinom), Valdanos: Valdanos, Đerana: Gjeranë, Bijela Gora: Mali i Bardhë, Kodre: Kodra, Bratica: Braticë, Kruče: Krruç, Krute: Krythë (ulcinjsko), Zoganje: Zogaj, Darza: Darzë, Briska Gora: Mali Bris(ë), Pištulla: Pištull, Kolomza: Kullonxë, Vladimir: Vladimir (šire područje Vladimira na albanskom nosi naziv i Ana e Malit (Anamalci), dok uže područje Katerkollë), Ambula: Amull, Bojk: Bojk, Brajša: Brajshë, Draginja: Draginjë, Kaliman: Kaliman, Donja Klezna: Kllezna Posht(ë), Gornja Klezna: Kllezna Nelt, Kosić: Kosiq, Kravari: Kravar, Krute: Krythë (vladimirsko), Lisna Bor: Lisna Bor, Mide: Midhë, Raštiša: Rashtishë, Selita: Selitë, Sukobin: Sukubin, Fraskanjel: Fraskanjel, Šas (Svač): Shas, Štodra: Shtodër, Međureč: Megjureç, Sveti Đorđe: Shëngjergj, Sveti Nikola: Shënkoll, Štoj: Shtoj, Velika Plaža: Plazha e Medhe, ali i Zalli, Mala Plaža: Plazha e Vogël, ali i Rana, Ulcinjsko Polje: Fusha e Ulqinit.

Nazivi naselja ovih područja naseljenih mješovitim stanovništvom od interesa su za onomastička i dijalektološka istraživanja. Na području barske opštine, izuzev Krajine i Šestana, stanovništvo albanskog porijekla kod kuće većinom govori srpskohrvatski, ali i albanski. Oni su u izvjesnoj mjeri sačuvali albanske običaje i tradicije, ali u dosta izbljedjelom obliku. Dio stanovništva albanskog porijekla zadržava dvojna imena: Niko: Nikollë, Jozo: Zef, Luka-Lukë, Vasilije: Vasel, Đuro: Gjergj, Đoko: Gjokë, itd. Područja naseljena albanskim i mješovitim stanovništvom su skoro uvijek bila u žiji mnogih događaja i svjedoci raznih društveno-istorijskih okolnosti minulih vjekova. Ti su događaji ostavili svoje tragove u etničko-administrativnoj i toponomastičkoj strukturi, te pored ilijskih, slovenskih i staroalbanskih naslaga nailazimo i na grčke, latinske, turske i na naslage drugog porijekla. U nedostatku punijih podataka iz dosadašnjih istraživanja, često se donose proizvoljni zaključci o njihovom izvorištu i porijeklu, te se za dalja istraživanja u ovoj oblasti svakako treba osloniti na arheološke, istoriografske i društveno-istorijske podatke. U zvaničnim dokumentima, u administraciji i geografskim kartama, veći dio naziva ovih područja nosi dvojna imena: Pothum: Narhelm, Bar: Tivar, Krute: Krythë, Mrkojevići: Mérkot, Rujela: Urrela, Livari: Lijare, Ckla: Skjë, Kovačevići: Gjynakaj, Tejani: Ftjan, Rogami: Rrogâth, Dračevica: Pecanj, Novšići: Nokshiq, Vusanje: Vuthaj, itd. Isto tako i veći dio patronima nosi dvojne sufikse: na albanskom *-aj* a na srpskohrvats-

skom *-ić*, *-ović*. Ta dvojnost često stvara velike poteskoće ne samo u ličnom identitetu, već i našoj savremenoj administraciji. Nijesu rijetki slučajevi da se pojedini članovi porodice, čak u srodstvu iz prvog reda, vode na *-ić*, *-ović* i na *-aj*: Curanović: Curanaj, Đoković: Gjokaj, Dodić: Dodaj (Doda), Dacić: Dacaj, Siništović: Sinishtaj, itd. Dvojna upotreba je prisutna i kod ličnih imena: Đoko: Gjok(ë), Franjo: Fran, Jozo: Zef, Marko: Mark, Luka: Luk(ë), itd.

NEKE JEZIČKE KARAKTERISTIKE ALBANACA U CRNOJ GORI

Govor albanske populacije u Crnoj Gori čine određene varijante sjeverozapadne grupe gegijskog dijalekta. Pored zajedničkih karakteristika, govor ovih područja ima i određenih razlika, te bismo na toj osnovi mogli imati četiri jezičke grupe. Prvoj grupi pripadali bi Ulcinj, Vladimir i Krajina, drugoj Bar, Šestani, Brisk i Mrkojevići, trećoj područja Malesije i četvrtoj područja Plava i Rožaja.

Ne ulazeći u detalje, navodim neke upadljivije govorne karakteristike.

1. Tendencija je da vokal *ë* gubi svojstva samoglasnika u pojedinim morfološkim oblicima riječi. Međutim, kod izvedenih riječi sa nastavkom *-llëk*, kao i kod izvedenih riječi čija se tema završava na likvidne konsonante *r*, *l*, *ll*, zatim na *ér*, *ërr*, *ëll*, *ën*, *ëm*, *ë* zadržava svojstva vokala i poluvokala: bollék, knjiž. bollék (izobilje), budallallék, knjiž. budallallék, knjiž. budallallék (ludost), hâballék: hañallék, knjiž. hamallék (hamalstvo), afér, knjiž. afér (blizu), aférsí, knjiž. aférsí (bliskost), i egér, knjiž. i egér (divlji), gogël, ëknjiž. gogël (šišarka), vegël, knjiž. vegël (oruđe), motér, knjiž. motér (sestra), votér, knjiž. vatér (ognjište), âdërr: añërr, knjiž. èndërr (san), giâdërr: gjañêrr, knjiž. gjënder (žlijezda), vjedëll: vjedull, knjiž. bâldosë (jazavac), tje-gëll: tjegull, knjiž. tjegull, mjegëll: mjegull, knjiž. mjegull (magla), êmén: emén, knjiž. emér. (ime), zêbér: zemér, knjiž. zemér (srce), i dobishém, knjiž. i dobishém (koristan), tepruoshém: teprueshém: teprûshém, knjiž. teprueshém (suvišno), kazém, knjiž. kazém (pijuk), çizém: çizme, knjiž. çizme (çizma). U pojedinim padežnim promjenama vokal *ë* se gubi, dok se u drugim opet javlja: votér-votra-votërn (nom. ak. jed.), gogël-gogla-gogëls, go-gëln (nom, dat, ak., jedn. u Malesiji).

2. Nazalnost vokala *a* koji je dobijen od naglašenog vokala *a* kada se nalazi blizu nazalnih konsonanata: *bâj*, knjiž. bëj(činim), *rrâj*, knjiž. rrënjë (korijen), *kâma*: *kâba*, knjiž. këmba (noga), *nâna*, knjiž. nëna (mati). Ovaj glas je u izvjesnom smislu ostao rudimentaran.

3. Nazalnost vokala *ë* koji je doibjen od otvorenog *ë* kada se nalazi blizu nazalnih konsonanata: Thêbra: thēmra, kniž. thembra (peta), zêbra: zem̄ra, knjiž. zemra(srce), kié: kén(ë), knjiž. qenë (biti), gjê: gjojë, knjiž. gjonjë (lov). Ovaj je nazal ostao rudimentaran.

4. Pretvaranje naglašenog *a* u zatvoreno *ä* (područje Ulcinja, Vladimira i Krajine), sa tembrom jednog samoglasnika između *a* i *e(ae)*: nält: nalt, knjiž. lart (visoko), präp: prap, knjiž. prapë (opet), zjärm: zjarm, knjiž. zjarr (vatra) (up. crnogorske varijante govora ogänj, dän itd). U Malesiji naglašeno *ä* se izgovara kao otvoreno sa produženim akcentom: zjärm, knjiž. zjarr(vatra), rrâj(ë), knjiž. rrajzë; karrem (glista), çâj, knjiž. çaj(cijepati), kiâj, knjiž. qaj (plakati).

5. Monoftongizacija diftonga *ue*, *ye*, *ie* (Ulcinj, Vladimir): punū, knjiž. punuar (raditi), shkū, knjiž. shkuar (otići), lȳ, knjiž. lyer (mazati), kcȳ, knjiž. kćyer (skakati), dīll, knjiž. diell (sunce), mill, knjiž. miell (brašno), qīll, knjiž. qiell (nebo). Međutim, u Malesiji monoftongizacija dvoglasnika nije izvrešena, već je dvoglasnik *ue* sačuvan u starom obliku *uo*, sa tendencijom njegovog prelaska u *ua*: shkuo: shkua, knjiž. shkuar (otići), punuo: punua, knjiž. punuar (raditi), i mallkuom, knjiž. i mallkuar (adj. preklet), i pētuom, knjiž. i penduar (adj. pokajan). Diftong *ye* ostaje u punom obliku: thye, knjiž. thyer (razbiti), pérlye, knjiž. pérlyer (namazati), dok se diftong *ie* jotizuje i gubi u izvjesnom smislu svoju diftongizaciju: diiell, knjiž. diell (sunce), qiell, knjiž. qiell (nebo), prielli, knjiž. mbjell (sijati). Monoftongizacija dvoglasnika kao jezički fenomen vjero-vatno je nastala i pod uticajem crnogorskih govora, jer je karakteristična naročito na onom dijelu populacije gdje su jezički dodiri izraženiji (uže područje Bara, zatim Plava i Gusinja, Tuzi i Vranja i Vladana kod Tuzi).

6. Prelazak *o* u *a* (Ulcinj, Krajina, Bar): kānap: konop, knjiž. litar (uže), kānāk: konak, knjiž. banim (konak), mās: mos, knjiž. mos (nemoj).

7. Zadržavanje starog glagolskog nastavka trećeg lica množine u aoristu i u prezentu kod glagola koji označavaju radnju, *ne-tne* (Malesija): vojne: vojtne, knjiž. vajtēn (postadoše, up. »vojne bejē lleut«, knjiž. »Vajtēn beja e dheut« (Postadoše ruglo božje), dojne, knjiž. deshtēn (htjedoše), »dojne mei la teshat«, knjiž. »deshtēn pér t'i larë rrrobat« (htjedoše da ūoblje peru), stérkatne: stéraktēn, knjiž. vrapuan (potrčaše), punojne, (knjiž. punajnë (rade), ktojne: kñojne, knjiž. kēndojnë (pjevaju);

8. Sažimanje skraćenih oblika ličnih zamjenica *e*, *i*, *u* sa vokalom stare infinitivne prepozicije *me* ili sa vokalom rečice *po*, uz razvijanje dugog uzlaznog akcenta:

— *me+e>mé:* mé pá, knjiž. pér ta parë (vidjeti ga), mé kiá, knjiž. pér ta qarë (oplakati ga), mé shá, kniž. pér ta sharë (ópsovati ga);

— *me + i > mí:* mi lá, knjiž. pér t'i larë (oprati ih), mí kiá, knjiž. pér t'i qarë (oplakati ih), sažimanje *e* i *i* uz prelazak ná *i* sa dugim akcentom je karakteristično za područje Ulcinja i Vladimira, međutim u Malesiji, u Pralvu i u nekim područjima Krajine *i* uz sažimanje se jotizuje;

— *me + i > i:* mei thá(thashun), knjiž. pér t'i thénë(reći mu, kazati mu), mei lá, knjiž. pér t'i larë(oprati ih);

— *me + u > mú:* mó tha: mó tháshun, knjiž pér t'u thénë (kazati im), mó shkúo, knjiž. pér t'u shkuar (poći im), up. »S' kí me dá mó shkúo én shpi«, knjiž. »S'duhet pér t'u shkuar në shtépi« (ne bi trebalo poći im u kuću);

— *po + e > pé:* pé kiaj, knjiž. po e qaj (oplakujem ga), pé shó(h), knjiž. po e shoh (vidim ga);

— *po+i>pói:* pói tregoj, knjiž. po i tregoj (kažem mu), pói pres én shpi, knjiž. po i pres në shtépi (čekam ih kod kuće);

— *po+u>póu:* póv: póu(pov) thóm, knjiž. po u them (kažem im).

9. Prelaz vokala *u* u *v* kada se nalazi u dodinu sa vokalima *a, i, e, o* (u Malesiji):

váv, knjiž vau (pregaz rijeke), áv:áu, knjiž. ai (on), vá (skraćeni oblici ličnih zamjenica), knjiž. ua (im): vá thá én sy, knjiž: ua tha në sy (reče im u oči), vá tharbi turít, knjiž: ua tharbi turinjté (zakiseli im njušku: razbi im njušku), thev:theu, knjiž. thei (razbi), shév:sheu:knjiž. sheu (protok), shkóv: shkou, knjiž. shkoi (prođe).

10. Zadržavanje starog oblika prepozicije *én* i lične zamjene *ém* u dativu i akuzativu (u Malesiji); *én* shpí, knjiž. në shtépi (u kuću-kući), *én* pyll, knjiž. në pull (u šumu-šumi), *ém* thá, knjiž. më tha (reče mi), *ém* páv, knjiž. më pau (viđio me).

11. Reduciranje grupe samoglasnika *ae* i *oe* na *ä* i *ö:* dhä (glagolski oblik aorista u drugom licu, od glagola *jap:* nap: ap, knjiž, *jap* (dati), vö (Ulcinj), knjiž. ve (jaje)).

12. Sažimanje i nazalizovanje vokala *e*, kada se isti nalazi u ulozi zamjenice ili člana kod pridjeva, sa dezinencama *é* i *a* kada su u dodiru sa *e:*

më mir(ë): ma e mir(ë), knjiž. më e mirë (kopmarativ pridjeva bolja), mollé kuqe: molla e kuqe, knjiž. molla e kuqe (crvena jabuka), shégé Tivanit, knjiž. shega e Tivarit (barski nar), mágé malit: maja e malit, knjiž. maja e malit) (vrh brda). Na isti način je izvršena glasovna promjena kod optativa od glagola: (giofté: gjofté:é até:e) ustrijelilo ga, pogodilo ga); up. Gjofté errfeja, knjiž. E gjofté rrufeja (grom ga pogodio), Ruojté zoti si vén pej trajet, knjiž. Zoti e ruajt si venë prej tramit (Čuvao ga bog kao jaje na šišu).

13. Apokopa riječi i izraza (većinom u Malesiji): kī me dā: kishte me dasht(ë), kishte pér t'u dashur: do tē duhej (trebalobi), kī pā thā: kishte pas(ë) thān(ë), književ. kishte pasur thënë (rekao je bio), priher: pérnjiher(ë). knjiživ. pérnjéherë (odjednom), pratā: pér atâ, knjiž. pér atë (za njega), ovaj izraz ima i adverbijalno značenje: prandaj (zbog toga), primêt: pérnjimend, knjiž. pérnjémend (zbilja: ozbiljno), Gjo Cura Prêli (vlastito, očovo i djedovo ime): Gjon Curan Prêli (Đon Curo Preljin), Mar Gjeku: Mark Gjeku (Marko Đekov), Gjeto Mar Gjeka: Gjeto Mark Gjeka (Đeto Marko Đekin), Mura Hysa: Murat Hysa (Murat Husov), Mar Kol Ded Stani: Mark Kolë Dedë Stani (Marko Kol Dedin Stanov), Mar Gje Baca Kurt Gjeka:¹ Mark Gjek(ë) Baca Kurt Gjeka (Marko Đek Baco Kurt Đekin), shpijë Drelê, knjiž. shtëpia e Dreljave (*kuća Dreljajevih*), shpijë Smâkê, knjiž. shtëpia e Smakajve (*kuća Smakaja*), tokë Hakêt: toka e Hakajvet (zemljište Hakajevih).

14. Prelaz stare grupe konsonanata *kl*, *gl* u *ki*, *gi*: kiumsht: kiumsht, knjiž. qumësht (mlijeko), kiaj, knjiž. qaj (plakati), giu: glu, knjiž. gju (koljeno).

15. Asimilacija grupe konsonanata *mb*, *nd* i *ng* u *m̄*, *n̄*, *ḡ* (Ulcinj), Vladimir): m̄aj, knjiž. mbaj (držati), m̄ush, knjiž. mbush (**puniti**), n̄aloj, knjiž. ndaloj (zaustavljati), huñā, knjiž. hunda (nos). U Malesiji i u Vusanju ista grupe konsonanata reducirana je u jedan konsonat:

mb>*b*, *p*, *nd*>*d*, *t*, *ng*>*g*, *k* (u Malesiji): būshi, knjiž. mbush (puniti), pāj, knjiž. mbaj (držati), pas, knjiž. mbas: pas (iza), vêt, knjiž. vend (mjesto), hüda, knjiž. hunda (nos), mêt, knjiž. mend (pamet), grehi, knjiž. ngreh (povući), guci, knjiž. nguc (dražiti: dirkati), mâka, knjiž. mënga (rukav).

16. Reduciranje grupe konsonanata *fsh* na *sh* (Ulcini): shisse, knjiž. fshijse !(metla), shij, knjiž. fshij (mesti), međutim u Malesiji ista grupe konsonanata daje *psh*: pshis, knjiž. fshijse (metla), pshehi, knjiž. fsheh (sakriti: kriti), pshij, knjiž. fshij (mesti).

17. Pretvaranje dentalnog konsonanta *dh* u likvidno *ll* (u Malesiji): barll, adj., knjiž.i bardhë (bijel), i mall, adj., knjiž. i madh (velik), erlla, aorist od glagola vij, knjiž. erdha (dođoh), dental *dh* u nekim slučajevima prelazi u *th*: i math, adj., knjiž. i madh (velik), both, adv., knjiž. boll (dosta).

18. Pretvaranje friktivnog *f* u labiodentalno *th* ispred nazalnih *n*, *m* (u Malesiji): thmi, knjiž. fëmijë (dijete), thminí, knjiž. fëmijëri (djetiinstvo), thnyell, knjiž. fëndyell (šilo), i thnyellt, adj., knjiž. i fëndyelltë (igličast).

¹ U Malesiji je vrlo česta pojava da se u identifikovanju određenog lica pominju ne samo vlastito i očovo ime, već i ime djeda, pradjeda i čukundjeda.

19. Prelazak šuškavog glasa *sh* u palatalne *ç* i *xh* na početku riječi kada se isti nalazi ispred konsonanata p, b, m, n, nj, t, d, k, th (većinom u Malesiji): çprishi, knjiž. shprish (rasplesti), xhbâj, knjiž. shthur (rastaviti), çdreqoj, knjiž. djallézoj (đavolišem), çkallabis, knjiž. shkallabis (razmontiram), qmijohem, knjiž. shfémijérohem (podjetinjiti se), çnerohem, knjiž. shnerohem (osramotiti se), çnjerzohem: shnjerézohem (obeščovječiti se).

20. Denazalizacija vokala *â* i *ê* (Ulcinj, Krajina): nana: nâna, kniž nêna (mati), zana: zâna, knjiž. zana (vila), pe: pê, knjiž. pe (niit), fre: frê, knjiž fre (am), dre: drê, knjiž. dre (košuta).

21. Jotovanje likvida *l*, *ll* kada su u dodiru sa dvoglasnicima ie, ye, ue, uo i sa njihovim glasovnim promjenama: diej, plural od diiell: diell, knjiž. diej (sunašca), qiej, plural od qiiell: qiejj, knjiž. qiej (nebesa), feje, plural od fyell, knjiž. feje (frule); jotovanje je izvršeno i kod slovenskih pozajmica: grebûj: grabujë, knjiž. rashqel (grabulje), strepuj(ë), knjiž. brahamë (crepulja), Velipôj(ë), knjiž. Velipojë (Veliko Polje), Bjellopoj(ë), knjiž. Bjellopojë (Bijelo Polje), sharuj(ë), knjiž. larujé (šarulja).

To su samo neke karakteristike govora područjâ nastanjenih albanskim življem. Razlike u odnosu na književni albanски jezik i na gegijski dijalekat se odražavaju u foneticu, morfologiju, u sintaksi, leksici i sl., mada su u morfologiji i sintaksi te razlike osjetno manje.

Đerđ ĐOKAJ, Titograd

SOME KAE CHARACTERISTICS OF THE SPEECH OF ALBANIANS IN MONTENEGRO AND THE MUTUAL INFLUENCES OF MONTENEGRIN AND ALBANIAN SPEECHES

Summary

Albanians in Montenegro settle the areas along the Yugoslav — Albanian border, from the Adriatic Sea, along the banks of the river Bojana and the slopes of Rumija, across the Skadar Lake, along the slopes of Prokletije, as far as Rugovo and the area of Dečani in Kosovo. According to the administrative division Albanians settle the areas of the Ulcinj, Bar, Titograd, Plav and Rožaje communities.

The speech of the Albanian population belongs to the Gegian dialect, or to its north-east part. Besides the common characteristics, the language of these areas has also some differences, and on that basis one could have four language groups. Ulcinj, Vladimir and Krajina would belong to the first group, Bar, Šestani and Brisk to the second, Malesija to the third and Plav, Gusinje and Rožaje to the fourth area. The basic speech characteristics of these areas consist of preserving the nasal vowel *â*, *ê* when it is in touch with the nasal consonants, of converting the stressed *a* into the

closed *ä*, of monophthongizing of the diphthongs *ue*, *ye*, *ie*, of preserving the old form of the diphthong *uo*, of the transition of the old group of consonants *kl*, *gl* to *ki*, *gi*, of denasalization of the vowels *â* and *ê*, of palatalization of the liquid sonants *l*, *ll* when they are in touch with the diphthongs *ie*, *ye*, *ue*, *uo*, of the tendency of losing the features of a vocal, the vowel *ë*, etc.

The relations between the Albanians and the Slavic peoples have their links in the far past and have lasted for several centuries. Those relations left mutually their traces on the language, material and spiritual culture, customs and behaviour. The Slavic influences on the Albanian language have developed in two directions: in the southern and central Albania through the Bulgarian language, while in the area of the north Albania through the Serbo-Croatian language. The borrowings of the Slavic origin involve various spheres of human activities and could be grouped into household, livestock, fauna and flora, the social world, administration, microtoponymy, toponymy and onomastics. The Albanian language in its history took more from the neighbouring languages than it lent to other ones. However, we find the Albanian influences on the south Slavic languages and on other neighbouring languages. The Albanians have preserved the antic culture of the Balkans better than any other people of this area and with their way of behaviour and living make a special ethnographic kind. Due to that originality in every segment of the life of Albanians, some elements have penetrated into the other neighbouring peoples. From the material culture, other neighbouring peoples have received some tools from household and some elements of national costumes. From the spiritual life, other peoples have been influenced by the Albanian folk music and dances. The Albanian influence on Slavic languages has two layers — one older and the other younger — which involve a number of everyday speech words, in toponomastics and microtoponymy.

Reciprocal contacts and influences of Albanians and Montenegrins have left their traces especially in common, or almost similar ethnic norms of behaviour, in material and spiritual culture, and it is expressed especially in popular proverbs and in other folkwisdom. However, one should point out that the semantic and paroimic studies of the mutual connections and influences are at the beginning stage, and it is necessary to engage further in their thematic and structural investigation.

